

Kunstproject ZIE MIJ – Beeldende begeleiding van mensen met dementie

januari 2020

Suze van der Knaap, verzorgende IG De Vloot (Careyn), Beeldend begeleider, tekentherapeut



Sinds 1992 werk ik als verzorgende IG (Individuele gezondheidszorg) met verschillende doelgroepen, de laatste 20 jaar met dementerende (psychogeriatrische) bewoners. In september vorig jaar ben ik begonnen aan de opleiding GVP; Gespecialiseerd Verzorgende Psychogeriatric.

Vanuit mijn kunstzinnige achtergrond bedacht ik dat er bij deze doelgroep nog veel mogelijk was, en dat dit bij zou dragen aan hun algemeen welbevinden, de kwaliteit van zorg, kortom hun kwaliteit van leven.

In oktober heb ik een Kunstproject opgezet voor deze doelgroep. Het project heb ik ZIE MIJ genoemd. Het richt zich op de mens achter dementie. Ik startte in november met proeftrajecten in kleine groepjes en individueel. Dit verliep zo goed dat ik van het management groen licht kreeg om hiermee in januari 2020 te starten voor een jaar.

De kunstzinnige activiteiten zijn gericht op de 4 stadia van beleving van dementie: Het bedreigde ik, het verdwaalde ik, het verborgen ik en het verzonken ik. Ik bekijk in welke stadia de bewoner zich (het meest) bevindt en richt hier de kunstzinnige activiteit op.

Bijvoorbeeld: Bewoners in stadia 2 (het verdwaalde ik) hebben duidelijke geheugen achteruitgang. De herinneringen zijn niet meer geordend; vervlogen tijden worden opnieuw beleefd. Ook zijn hier vaak woordvindstoornissen, herhaling wat net verteld is, achterdocht en stemmingswisselingen. Deze bewoners hebben houvast nodig. Gespreksonderwerpen uit hun leven. Het ordenen van herinneringen. Ik heb ze uit 2 vormen houten doosjes laten kiezen: een hartvorm en een schatkistje. We hebben herinneringen opgehaald met behulp van een boek met nostalgische afbeeldingen zoals een typemachine, Sunlight zeep, kinderen spelend met een tol. Het boek is bedoeld als trigger. De bewoners zijn dan snel bij hun herinneringen omdat het afbeeldingen zijn uit de tijd dat hun leven zich afspeelde. Het boek gaat dicht als de bewoners door gaan praten over wat er opkomt. Dan vraag ik of ze dit kunnen tekenen, of misschien ligt er bij de (voorgeknippte) afbeeldingen of poëzieplaatjes iets bij dat ze aanspreekt. Het kan in de vorm van een symbool, denk aan een lieveheersbeestje, klavertje of kruisje. Of bewoners tekenen of schrijven de herinnering op een mooi gekleurd papiertje met een glittergelpen of goudstift.

Het doosje gaan we versieren: schilderen met parelmoerverf (ruikt lekker) met kanten randjes en poëzieplaatjes ("Had u vroeger zo'n album? Wie staat daar in?"). Het doosje krijgt een zachte ondergrond/ bedding van wolvlit: kleur laten kiezen ("Wat was uw lievelingskleur?"). Dan worden de opgevouwen herinneringen hier ingelegd. Het doosje sluit met een mooi slotje.

Bewoners vonden dit geweldig om te doen. Het viel op dat er voor lange tijd geen onrust meer was. De bewoner heeft zich kunnen uiten, voelt zich gehoord. De zintuigen zijn aangesproken (ruiken/ verf voelen/ wol en kant/ houten doosje). Dit kan nog uitgebreid worden met ouderwets snoepgoed op tafel te zetten (proeven) en liedjes uit bijvoorbeeld de schooltijd te zingen (horen).

Er kwam bij iemand ook een oorlogsherinnering boven; deze herinnering wilde ze niet in haar doosje doen. Ze heeft er wel over kunnen praten en kreeg bijval en steun van de andere bewoners. Ik heb dit kunnen ombuigen naar wat misschien toch wel een fijne herinnering was uit die tijd; dit vond mevrouw het samenzijn met familie. Iets dat ze toen veel sterker ervaarde dan na de oorlog. Dit beeldde ze uit in een stevige bos bloemen (poëzieplaatje) en dit beeld kreeg een plek boven op het deksel van haar doosje.

“Een stukje van uw leven ...”

mei 2020



Sinds november vorig jaar ben ik gestart met het kunstproject ZIE MIJ op twee gesloten afdelingen in De Vloot. Dit is een kleinschalige woonvorm voor ouderen met dementie. Het kunstproject heb ik opgezet omdat ik vanuit mijn functie als beeldend begeleider en mijn functie verzorgende mogelijkheden zag dit samen te brengen.

Hoe dan? Als verzorgende weet ik dat er 4 stadia van beleving in de dementie zijn. Mijn begeleiding moest afgestemd zijn op de fase waarin de bewoner(s) waarmee ik ging werken zich bevond(en).

Het kan zo zijn dat een bewoner zich ook tussen 2 fasen bevindt, het blijft een inschatting. Maar met deze leidraad ben ik begonnen. Het is teveel om in dit stukje deze fasen van beleving uit te leggen. Aan deze 4 fasen van beleving ben ik materiaal gaan koppelen: wat heeft de bewoner in deze fase vooral nodig? Is er angst, verdriet, frustratie, behoefte aan veiligheid en geborgenheid? Wat spreekt aan? Kan de bewoner nog vertellen of niet? Wat wordt er nog begrepen?

Aan de vragen koppelde ik materiaal en een kunstzinnige activiteit. En dat was het begin van mijn kunstproject; de invulling en uitwerking vond plaats in de maanden dat ik met de bewoners in groepjes of individueel werkte. Met in mijn achterhoofd een vooropgezet plan liet ik mij leiden door de bewoner gedurende de uitvoering daarvan. Wat soms als resultaat had dat er iets heel anders werd gemaakt of verteld. Gelukkig had ik ook mijn ervaring als tekentherapeut om ad hoc op situaties in te spelen en zo heel snel te wisselen van opdracht en materiaal.

Een voorbeeld uit de praktijk

Ik had een meneer meegenomen en deze wilde zelf een gedachtendoosje maken, hij had hem zelf uitgezocht. Ik probeerde herinneringen met hem op te halen, maar meneer was erg gesloten. Hij wilde wat doen, niet praten. Zo gezegd, zo gedaan. Ik liet hem een kleur uitzoeken en hij begon met het schilderen van het doosje. Onder het doosje had ik een stuk keukenrol gelegd ter bescherming van de tafel. Meneer week af met zijn kwast en ging de omlijning van de keukenrol volgen met zijn kwast. Eenmaal bracht ik zijn hand voorzichtig terug naar het doosje. “O, ja”, zei hij en ging weer verder. Na enkele streken ging zijn hand weer naar de rand van de keukenrol. Daar hij zo intensief bezig was wilde ik hem niet nogmaals corrigeren. Ik volgde even wat hij deed en hij ging keurig langs de rand van het papier met verf en kwast. Ik wist dat meneer een beperkt zicht heeft en bedacht dat het doosje waarschijnlijk te klein was om zijn aandacht erbij te houden, het verdween simpel uit zijn zicht. Ik pakte

een groter canvas, wachtte totdat hij zijn kwast in de verf doopte, pakte snel het doosje weg en plaatste het canvas met daarop het keukenrol papier. Hier ging hij inderdaad van af wijken zodat ik ook dit haast onmerkbaar weg kon halen. Nu wist ik dat ik op een betere weg zat om bij zijn herinneringen te komen, de opdracht Gedachtendoosje was niet voor hem weggelegd. Meneer was op een gegeven moment heel precies zijn verf aan het plaatsen. Ik vroeg waar hij mee bezig was en hij antwoordde: "Nou, garneren". Meneer was banketbakker geweest. Ik vroeg hem hoe het garneren in zijn werk ging en hij kon nog veel vertellen. Hij vertelde tijdens het schilderen (garneren) hoe vroeg hij moest opstaan en hoe zijn dag er uit zag als banketbakker. Kernwoorden van wat hij vertelde schreef ik op, op mooi gekleurde papiertjes. Toen het "werk" klaar was, heb ik laten zien wat ik had opgeschreven, zijn gedachten en herinneringen. Deze vouwde ik 1 voor 1 dicht zodat deze bewaard zou blijven. Ik vroeg hem of we het een mooi plekje konden geven op het inmiddels vol gegarneerde canvas. Dat wilde meneer wel en plaatste de dichtgevouwen gedachten op het canvas. Ik hield het canvas iets omhoog en vroeg wat hij er van vond. "Prachtig," zei hij. "Heb ik dat gemaakt?". Ik antwoordde dat hij dit niet alleen gemaakt had, maar dat dit een stukje van hem was, van zijn leven, van het beroep dat hij had. Ik vertelde hem dat als hij hier naar zou kijken hij weer wist dat hij banketbakker is geweest. Hij moest lachen.

Ik vroeg hem of hij nog iets miste als hij er naar keek. "Ja, Pietje," antwoordde hij.

Pietje was zijn vogeltje die altijd bij hem was in die tijd. Razendsnel ging ik door mijn doos met knipsels en gelukkig zat er een Pietje in. Met veel zorg plaatste meneer hem op het canvas.

Ik bracht hem terug naar de afdeling en zei hem gedag. Aan de zorg had ik gevraagd het canvas een zichtbaar plekje op zijn kamer te geven. Later hoorde ik dat hij het vast wilde blijven houden en het niet aan de zuster gaf. Pas bij het naar bed gaan heeft meneer het los gelaten en heeft het canvas een plekje gekregen op zijn kamer.

Voor meer informatie: www.suzebeeldend.nl Kunst en dementie

Voor het volgen van de activiteiten: facebookpagina Suze Praktijk voor Beeldende begeleiding